

Геннадій Воробйов

Розвиток форм і способів застосування Збройних Сил України

Розглядаються проблеми застосування збройних сил, міжвидових угруповань військ (сил), сил спеціальних операцій в умовах появи нових, відповідних до вимог часу, тенденцій розвитку збройної боротьби, які впливають на будівництво, форми і способи їх використання в сучасних умовах, ведеться пошук нових ефективних способів застосування оперативних угруповань. Адже саме в цих умовах ведення військовими формуваннями бойових дій (операцій) класичними, традиційними методами за чинними нині настановами стає маловірогідним.

Результати аналізу воєнних конфліктів останнього часу переконливо свідчать, що форми і способи застосування збройних сил змінюються та вдосконалюються. У сучасних воєнних конфліктах проявилися нові тенденції розвитку збройної боротьби, які впливають на будівництво збройних сил, розвиток форм і способів їх застосування. Водночас простежуються дедалі більші відхилення від класичних поглядів на ведення бойових дій.

В умовах зменшення ймовірності розв'язання широкомасштабної війни та збільшення ризиків виникнення локальних воєн і збройних конфліктів більшість країн зосереджує свої зусилля на створенні нової моделі збройних сил, менших за чисельністю, але більш ефективних, здатних адекватно реагувати на реальні та потенційні загрози національній безпеці у воєнній сфері.

Акцент використовуваних методів протидії зміщується в бік широкого застосування заходів прихованого характеру, зокрема дій сил спеціальних операцій. Звідси випливають закономірні запитання: що таке сучасна війна, до чого готувати армію та чим вона повинна бути озброєна? Тільки відповівши на них, ми зможемо визначити напрями будівництва й розвитку Збройних Сил України на перспективу. Для цього потрібно уявити, які форми та способи їх застосування ми використовуваємо. Тому основним завданням воєнної науки є визначення напрямку розвитку збройних сил, форм і способів застосування військ (сил) для адекватної реакції на нові тенденції змін збройної боротьби.

Збройні Сили України для виконання завдань оборони можуть застосовувати різноманітні форми та способи ведення операцій (бойових дій), які, відповідно до положень Тимчасової доктрини підготовки та застосування Збройних Сил України, об'єднані в систему застосування Збройних Сил.

Міжвидове угруповання військ (сил) залежно від мети його застосування може проводити операції з відсічі збройної агресії, ліквідації збройного конфлікту на державному кордоні або всередині держави. При цьому кожна з них матиме комплексний характер, поєднуючи в собі стабілізаційні, оборонні, наступальні (контрнаступальні), спеціальні та інші операції з явним домінуванням однієї з них.

У сучасних умовах від здатності військ швидко реагувати на загрози (запобігати їм), своєчасно розгортатися в районах оперативного призначення та високої маневреності сил і засобів залежить успіх у збройному конфлікті.

На сьогодні поряд з класичними способами ведення бойових дій (оборона та наступ) набуває значення стабілізаційна операція (стабілізаційні дії), яка складає основу концепції превентивного стримування. Вона ведеться з метою запобігання збройним конфліктам, їх ліквідації на ранніх стадіях, забезпечення та підтримання безпеки і стабільності в постконфліктний період. Її реалізація відбуватиметься з урахуванням особливостей застосування

військ (сил), які мали місце під час останніх збройних конфліктів.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. у збройних протистояннях у Чеченській Республіці, країнах Близького Сходу та Північної Африки керівництво збройних сил багатьох країн зіткнулося з необхідністю брати участь у досить складних військових кампаніях (локальних війнах та збройних конфліктах) проти іррегулярних озброєних формувань, які діють у гірських та пустельних районах, а також у містах та інших населених пунктах, що робить їх майже невразливими для високотехнологічних засобів збройної боротьби. Різні іррегулярні формування розробили асиметричні заходи протидії збройним силам розвинених країн за рахунок використання їх окремих функціональних недоліків, а також перенесення протистояння у сфери, де перевага збройних сил не може бути реалізована повною мірою. В результаті на сьогодні звичайна, класична війна стає дедалі менш імовірною формою застосування військової сили. Це вимагає розробки нетрадиційних форм і способів підготовки військ (сил) до ведення бойових дій у нових умовах.

Саме беручи до уваги цей досвід, ми й віднесли стабілізаційні дії до окремого виду воєнних (бойових) дій, орієнтованого на новий тип збройного конфлікту, цілком відмінний за своєю інтенсивністю та змістом. Його невідзначеність ще потребує проведення наукових досліджень. Але вже зараз зрозуміло, що наші дії повинні забезпечити встановлення контролю у визначених операційних зонах (районах), підтримання в них безпеки і стабільності та створення умов для припинення збройного конфлікту й недопущення його відновлення.

Реалізувати це можна у формі стабілізаційної операції. За своїм змістом ця операція полягатиме у проведенні спеціальних стабілізаційних дій, маневру утвореним міжвидовим (міжвидомчим) угрупованням військ (сил) за єдиним замислом. При цьому слід урахувувати особливості дій незаконних збройних формувань, які намагатимуться діяти розосереджено на знайомій місцевості, застосовувати асиметричні дії, уникати класичних способів ведення збройної боротьби та прямих зіткнень.

Відповідно значно зросте роль військових частин (підрозділів) Міністерства внутрішніх справ України, Військової служби правопорядку Збройних Сил України й територіальної оборони. У такому випадку від воєнної науки потрібні обґрунтовані рекомендації щодо порядку використання міжвидомчих сил і засобів під час виконання ними завдань територіальної оборони, способів боротьби з терористичними й диверсійними силами супротивника за сучасних умов.

Як свідчить досвід нещодавніх навчань, лише для контролю над населеними пунктами додатково до наявних сил потрібне залучення зведених загонів органів правопорядку із розрахунку до 20 осіб на кожний населений пункт чисельністю до 10 тис. мешканців та до 200 осіб на кожне місто з населенням до 100 тис. жителів.

Слід змінити підходи до способів дій угруповань наших військ для забезпечення контролю території. Необхідно позбавити диверсійно-розвідувальні групи супротивника й незаконні збройні формування можливості здійснювати раптові напади та влаштувати диверсії на критичних об'єктах у глибині наших військ. Командири мають організувати контроль території в межах операційної зони шляхом проведення розвідувально-пошукових, режимних, охоронних та оборонних дій на об'єктах тилу і комунікаціях. За умови належної вогневої підтримки, широкого використання різноманітних засідок, інженерних загороджень та маневру відносно невеликими силами можливо протистояти нападам та диверсіям супротивника.

Не менше питань виникає стосовно підходів до ведення наступальних (контрнаступальних) та оборонних операцій (бойових дій).

У разі ескалації збройного конфлікту основною формою застосування міжвидового угруповання військ є операція з відсічі збройної агресії, яка проводиться в рамках концепції мобільних дій. Способами досягнення мети такої операції можуть бути оборонні, а на окремих напрямках – наступальні (контрнаступальні) дії міжвидового угруповання військ (сил).

Цілком очевидно, що виключно важливу роль у їх веденні відіграватимуть рішучість цілей, які визначатимуться військам (силам), можливість негайного застосування боєготових сил і засобів, максимальне скорочення строків розгортання військ (сил) та організоване введення їх у дію, випередження супротивника в нарощуванні зусиль з глибини, активність, гнучкий маневр військами і вогнем.

В основу способів ведення цих операцій повинен бути покладений високий ступінь вогневого ураження супротивника та стрімкі дії військ на обраних напрямках.

Кінцевою метою всіх операцій буде розгром супротивника як в обороні, так і в наступі. Однак способи досягнення мети будуть різними. Так, у наступі – це одночасне завдання на всю глибину побудови супротивника розсікаючих ударів, спрямованих на його розчленування, захоплення важливих об'єктів (районів), вихід на кінцеві рубежі, оточення та розгром супротивника по частинах.

Основними принципами наступальних дій повинні стати раптовість, стрімкість, гнучкість та рішучість. Удари по супротивнику повинні завдаватися в несподіваний час, там, де він їх не очікує. Необхідно уникати завдання ударів по підготовлених районах оборони супротивника, а наступати – у найслабших місцях. Саме нешаблонний підхід забезпечить раптовість дій.

У свою чергу, стрімкість послабить ефективність протидії супротивника, оскільки його рішення та дії запізнаватимуться. У деяких випадках стрімкість може навіть компенсувати недостатню кількість сил та забезпечити необхідний темп наступу.

Непередбачуваність змін обстановки потребуватиме гнучкості. І саме гнучкість дасть змогу використовувати всі виникаючі сприятливі умови для ведення наступу.

І нарешті, рішучість становитиме основу успішних наступальних дій.

Таким чином, під час наступу потрібно захоплювати й постійно утримувати ініціативу, а дії повинні вестися на всю глибину побудови супротивника.

Слід урахувати, що це вимагатиме значного підвищення автономності дій військ, а саме тактичних груп та підрозділів. Батальйонна тактична група має бути спроможна автономно вести бойові дії до 10 діб. У такому випадку доцільно передбачати використання захоплених у супротивника зброї, боєприпасів і матеріальних засобів.

Не можна забувати, що при здійсненні охоплення нашими військами супротивника чи проведенні рейду наступаючі війська самі перебувають під загрозою оточення, особливо своїх відкритих флангів. У зв'язку із цим значна увага має приділятися забезпеченню флангів наступаючих військ діями підрозділів розвідки та бойової охорони. Не менш важливим буде визначення елементів оперативної побудови і збереження мобільних резервів, здатних протистояти ударам супротивника з флангів та в тил.

Виняткове значення матиме ведення всіх видів розвідки. Її ефективність дасть змогу виключити раптовість дій супротивника та забезпечить угруповання військ розвіданими для ефективного застосування засобів ураження.

Уже сьогодні існують плани посилення розвідки механізованих бригад шляхом уведення до їхнього складу розвідувально-ударних батальйонів.

Водночас війська спеціального призначення та сили спеціальних операцій повинні стати інструментами перенесення бойових дій углуб побудови військ супротивника. Їх застосування необхідно націлювати на такі «центри сили» супротивника, як органи управління, його вогневе угруповання, засоби протиповітряної оборони та радіоелектронної боротьби. Об'єктами дій мають стати також запаси матеріальних ресурсів та найважливіші об'єкти інфраструктури.

Тісна взаємодія різних видів збройних сил повинна підвищити ефективність їх застосування, а динамічна форма масування сил і засобів на важливих (критичних) об'єктах супротивника дасть змогу порушити цілісність його оперативної побудови, знизити його бойові можливості та сприятиме успіху дій наших військ.

У цьому контексті слід переосмислити і зміст такого терміна, як «напрямок головного удару». Він не повинен прив'язуватися лише до певного напрямку чи району місцевості, а мусить спиратися на важливі (критичні) об'єкти, знищення чи збереження яких має вирішальний вплив на досягнення мети операції (бойових дій).

При цьому слід передбачати, що точка прикладання основних зусиль може змінюватися залежно від дій супротивника, успіху своїх військ та інших змін обстановки. Головним при цьому буде вийти в тил супротивника, порушити його роботу, зруйнувати комунікації, захопити або знищити важливі об'єкти інфраструктури, такі як мости, транспортні вузли, аеродроми тощо.

Що стосується оборонної операції, то вибір способів її ведення залежатиме від багатьох факторів, насамперед від амбіцій агресора, рівня його технологічного розвитку, оснащеності, ресурсних можливостей, стану та положення своїх сил та засобів. В одному випадку це буде поєднання стійкого утримання найважливіших районів і рубежів та широкого маневру військами (вогнем) і проведення завчасно спланованих раптових потужних контрударів (контратак), спрямованих на розгром військ противника, що вклинилися. В іншому – використання мобільності військ, їх вогневих можливостей для активних дій по наступальних угрупованнях супротивника.

У всіх випадках оперативна побудова угруповання наших військ повинна забезпечувати обмеження маневру супротивника, вимотування його головних сил, завдання вогневого ураження резервам, проведення контр-наступальних дій на інших напрямках.

Цього можна досягти шляхом розосередження військ (сил). Однак розосередження лише по фронті створить небезпеку ізоляції відокремлених частин і підрозділів першого ешелону та полегшить супротивникові прорив оборони й розгром наших військ, які обороняються, по частинах. Тому війська мають бути розосереджені одночасно як по фронті, так і вглиб. При цьому мобільні другі ешелони й резерви не повинні жорстко прив'язуватися до якогось певного району, а бути здатними швидко маневрувати по всіх напрямках, вести вогонь і завдавати удари по супротивнику там, де склалася найбільш загрозлива обстановка.

Такий підхід зробить оперативну побудову гнучкою, дасть можливість мати необхідні резерви, уникати під час оборонного бою надмірних переміщень військ і створить вигідні умови для проведення контратак, контрударів або переходу в наступ.

Водночас зазначений підхід не відкидає історичного принципу «зосередження зусиль», оскільки передбачає швидке перегрупування військ (сил) на визначений напрямок головного удару супротивника. Тобто йдеться про динамічне й ситуативне створення переваги над супротивником на вирішальних напрямках, у важливих районах та в потрібний момент часу. Особливого значення тут набуває пошук слабких сторін супротивника, завчасне викриття початку його наступу та ймовірного характеру дій, визначення напрямків головного та інших ударів, висування його ешелонів і резервів. Це робить розвідку ключем для прийняття найбільш доцільних рішень та досягнення успіху операції (бойових дій).

Першочерговим завданням для всіх видів розвідки є забезпечення вихідних даних для постійного вогневого впливу на війська та об'єкти супротивника. При цьому органи спеціальної розвідки повинні не лише виявляти, а й (за відповідних умов) знищувати найбільш критичні об'єкти супротивника в глибині його побудови.

Але при визначенні завдань розвідувальним органам, особливо спеціальній розвідці, у жодному разі не можна бездумно розпорошувати сили й засоби на виконання завдань, які найближчим часом потенційно не матимуть

впливу на ведення бойових дій. У свою чергу, важливим завданням сил спеціальних операцій є організація руху опору на території, яка тимчасово зайнята супротивником. Тому необхідно ще до початку збройного протистояння здійснювати заходи щодо створення відповідних баз, таборів, запасів зброї та матеріальних засобів для забезпечення їхніх дій.

Таким чином, ведення оборони має позбавити супротивника ініціативи, вмотати й виснажити його війська, примусити його відмовитися від продовження ведення воєнних (бойових) дій. У підсумку це повинно призвести до загальної поразки агресора.

Окремо хочу наголосити, що, незалежно від обраних форм і способів дій, неприпустимо втрачати людей та витрачати ресурси для утримання певних рубежів і районів, так би мовити, «до кінця» чи захоплення «за будь-яку ціну». Особливо, якщо вони не мають ключового значення для досягнення мети операції або втратили свою актуальність зі змінами в обстановці.

Не може також залишатися поза увагою і той факт, що величезний обсяг завдань, які вирішуються в сучасних операціях (бойових діях), продовжує потребувати значного обсягу затрат «людської сили». Тобто більшість завдань не може бути виконана лише безконтактним, дистанційним шляхом. Це потребує теоретичного опрацювання змісту бойового навантаження особового складу та визначення таких його категорій, як фізичне, психічне, моральне навантаження, з розробкою відповідних критеріїв для їх оцінювання.

Як показав досвід нещодавніх навчань, ми не звикли враховувати зазначений фактор та, діючи на картах, змушуємо війська вести бойові дії по кілька діб, і в день, і в ночі, без відпочинку й заміни.

На сьогодні у Збройних Силах України в рамках процесу розроблення оперативних стандартів триває опрацювання нових редакцій документів з питань застосування військ (сил) – Доктрини підготовки і ведення операцій Збройних Сил та бойових статутів видів та родів військ Збройних Сил. Вважаю, що до розробки цих важливих документів та їхнього змісту ми повинні підійти комплексно та прагматично.

В основу бойових статутів слід покласти багатий історичний досвід, набутий ціною великих втрат, та вітчизняні теоретичні напрацювання за результатами виконання навчальних і бойових завдань Збройними Силами України. Водночас ми повинні поглянути на 5–10 років уперед, щоб урахувати те нове, що ми матимемо в перспективі як у тактиці, так і в озброєнні та військовій техніці.

При цьому не слід убачати в бойовому статуті збірник відповідей на всі запитання, пов'язані з веденням бойових дій. Їхні положення повинні бути лише основою для розробки тактичних прийомів і способів дій у кожному конкретному випадку й у жодному разі не обмежувати ініціативу командирів.

Потрібно відійти від догматичних обмежень і «нормативного» тактичного мислення, яке полягає в числовому

вираженні таких показників, як ширина районів і смуг оборони, глибина завдань у наступі, віддалення рубежів тощо. Статичність цих показників є натягнутою, адже вони залежать від великої кількості факторів, таких як умови обстановки й місцевості, завдання, наявність сил і засобів та інших чинників. На ці показники впливатиме навіть наявність технологічних зразків екіпіровки та озброєння, наприклад тепловізорів чи приладів нічного бачення.

Головне, що повинен забезпечити командир, плануючи бойові дії, – це успішне їх ведення, найбільш повне використання бойових спроможностей підрозділів, найменшу їх уразливість від вогню всіх видів зброї та підтримання безперервного управління та взаємодії, у тому числі вогневої.

Лінійна тактика повинна піти в минуле як з тексту, так і зі схем бойових статутів. Зазначу, що ми можемо її розглядати лише як необхідність дотримання вимог заходів безпеки під час проведення бойових стрільб і тактичних навчань з бойовою стрільбою та відображати в документах з бойової підготовки. Але це не стосується бойових статутів і, тим більше, не повинно перетворюватися на «показушність».

Як показав досвід минулих навчань, потрібно багато змінити в поглядах на здійснення маршу військовими частинами (підрозділами). Звичні нам підходи до його організації не спрацьовують, адже поряд із розвитком засобів розвідки й ураження надмірне зосередження колон наших військ критично збільшує вірогідність їх виявлення та знищення. Уже тепер зрозуміло, що пересування військ у розосереджених по фронті і в глибину похідних порядках паралельними маршрутами у складі батальйонних тактичних груп забезпечить нам кращі умови для ведення розвідки, здійснення маневру та вступу в бій при зустрічі із супротивником. Крім того, це ускладнить дії супротивника й не дасть йому змоги скоувати рух одночасно всіх підрозділів.

У розділах бойових статутів повинні знайти своє місце сучасні погляди на організацію всіх видів бойового, технічного, тилового й медичного забезпечення, а також питання управління та зв'язку. Зміни в характері військових конфліктів, розвиток засобів збройної боротьби, форм і способів їх застосування зумовлюють нові вимоги до всебічного забезпечення. Це ще один напрям наукової діяльності, про який не можна забувати.

Підводячи підсумок, можна сказати, що пошук ефективніших способів застосування військ (сил) не стоїть на місці, а перебуває в русі. Відповідно до тенденції розвитку збройної боротьби в сучасних умовах, потрібно узагальнювати й розробляти нові форми і способи застосування оперативних угруповань, що має бути відображено в нормативних і статутних документах. При цьому ми повинні не копіювати чужий досвід і наздоганяти провідні країни світу, а працювати на випередження.

Надійшла до редакції 19 лютого 2014 р.